

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 5

15 Յունիս 1898

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ

ՃԻՎԵԼԷԿԵԱՆ

Գրք. Ավիճատեմի Թիւ 20

1898

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

— — —

- 1 Ընտանեկան Աստեղաբաշխություն.
- 2 Ֆայտնություն Աստուածային :
- 3 Եկեղեցեաց միությունը կը յաջողի՞ թե ոչ.
- 4 Օրենսդրություն Օսմանեան ըստ ծիսի Անաճիտայ.
- 5 **ՎԱՐՔ Ս. ՄՈՆԻՏՐՈՅԻ.** **ՏՈՎԱՆՆԵՍ Վ. ԱՅԻԿԵԱՆ.**

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Իններորդ Տարի

թիւ 5

15 Յունիս 1898

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԱՍՏԵՂԱԲԱՇԽՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 4)

158. Դ. Արեւու բիծերն կամ սպիներն.— Թէպէտ եւ Արեգակն անհուն հեռաւորութիւն ունի մեզմէ՝ սակայն իր մակերեւութին վրայ կատարուած փոփոխութիւններն՝ սպիներն եւ հրացայտք՝ այնպիսի ահաւոր ընդարձակութիւն կ'ունենան, զի զօրաւոր հեռադէտով զինուած աչքն զանազան հետաքրքրական երեւոյթներ կը տեսնեն։ Հետեւեալ (Զեւ 23) պատկերն

Զեւ 23

Բիծ Արեւու . 10 անգամ՝ երկիրս բովանդակող :

այդ սպիներէն մին կը ներկայացունէ, որուն ընդարձակութիւնը տասն անգամ աւելի է մեր երկրաջնտէն. ինչպէս տեսանք առաջ :

159. Եթէ այդ սպիներէն մին ուղղութեամբ քննես՝ քանի մ'օր Վերջը կը տեսնես որ սկաւտաակին արեւմտեան եւ զերթին մօտեցեր է : Եթէ շարունակես քննութիւնդ՝ պիտի տեսնես որ կամաց կամաց նոյն ուղղութեամբ մինչեւ եզերքն հասնելով՝ անյայտ պիտի ըլլայ :

Ամեն սպի այս ուղղութեամբ կը շարժի, եւ իրարմէ հեռաւորութիւններն միշտ անփոփոխ է : Ուստի կ'երեւի թէ Արեւու գունտն արեւելքէն արեւմուտք կը դառնայ ինքն իր վրայ :

160. Եթէ առաջին քննութիւնդ շարունակես՝ արեւմտեան եզերքէն անյայտ եզող սպին տասնուերկու կամ տասնութիւն օր յետոյ արեւելեան եզերքէն պիտի սկսիս տեսնել, եւ տասնուերկու քուկէս օրէն նորէն արեւմտեան ծայրը պիտի գտնես : Որով ըսել է թէ Արեւտկն զրեթէ քսանուհինդ օրուան մէջ իր առանցքին վրայ կը դառնայ . հետը զարձուսելով իր վրայի սպիներն եւ հրացայտներն :

161. Հրացայտներ Արեւուն ամեն կողմը կրնան ըլլալ . բայց սպիներ բնաւ տեսնուած չեն իր բնական մօտ, այլ միայն իր հասարակածին մօտ տեղումնքը :

24 Ձեւ

Ահաւոր հրացայտք եւ լուսացայտք Արեւու , քանի մը
100,000 քիլոմէդր բարձրութեամբ

162. Այս ըիծերուն այլեւայլ երեւոյթներէն՝ զիտնականք կը հետեւցունեն՝ թէ Արեւու լուսագոռնդ կոչուած պատեանին վրայ բացուած ահուկ խողովներ ըլլան ատոնք , որոնց մէջ

ամարմամ խտացած կազեր դանուին : Ուրիշ չափ մեկնու-
թիւններ ալ տրուած են, այլ ճշմարիտն ո՛վ գիտէ :

163. Ե. Արեւու մթնոլորտն. — Ինչպէս մեր Երկիրն օդով
պատած է՝ որուն մթնոլորտ կ'ըսենք, նոյնպէս Արեգակն ալ .
որով մեր տեսած Արեւն պարզ տեսանելի դունտն է առանց
մթնոլորտի : Եթէ բոլորական խաւարման ժամանակ զիտելու
ըլլանք զօրաւոր զիտակներով՝ կը տեսնենք այդ մթնոլորտն
բերաւոր մզոններով բարձր, որով չըջապատած է Արեւն .
սքանչելի գոյներով վառլուռն. որոնց մէջ զլիսաւորն է կար-
միրն : Սովորական ատեն չտեսնուիր այդ մթնոլորտն, վասն
զի կեդրոնական լոյսն աւելի զօրաւոր է : Խաւարման ժամա-
նակ՝ երբ լուսինն ամբողջովին ծածկէ արեւն՝ լուսինն ճիշտ
եզերքին մօտերը ակնախաիզ ծիրանեգոյն չըջանակ մը կը
տեսնուի. Արեւուն շիկագունդ կոչուած մասն է : Այդ շիկա-
գնդէն ծիրանեգոյն ցայտեր կը ժայթեն (Ձեւ 24) հրացայտներու
նման զանազան ձևերով. ասոնց լուսացայտ անուն կուտանք :
Այս լուսացայտերու վերի կողմի մթնոլորտն աւելի անօսր է .
այդ անօսր մթնոլորտն Արեւու Պսակ կը յորջորջուի : Ապա
կու գան երկայն եւ կարճ ճառագայթներն :

164. Զ. Արեւու նիւթն. — Դործիք մը կայ՝ որուն անունն
լուսադիտակ է. անոր ձեռքով՝ որ եւ է մարմնոյ որչափ ալ
հեռու ըլլայ՝ կրնանք ինչ նիւթ ըլլալն հասկնալ, եթէ վառ
լոյսն ամբողջենք այդ գործիքին մէջ եւ քննենք : Այս գործի-
քին ձեռքով կարող եղած են հասկնալու՝ թէ Արեւու մէջ մեր
Երկրագնդին վրայ գտնուող նիւթերէն չատերը կան . թէպէտ
ոչ հեղուկ եւ ոչ հաստատուն՝ այլ հրաշէկ գոլորչւոյ վիճակի
մէջ : Արդարեւ Արեւու մակերեւութին վրայ ջերմութիւնն
այնքան սոսկալի է՝ զի մետաղներն իսկոյն կը շողիանան . ինչ-
պէս սոսկալի կրակի վրայ եղող ջուրն : Մետաղներէն զատ
կան նաեւ կազեր, որոնց մէջ զլիսաւորն է ջրածին կոչուածն :
Ընդհանրապէս կը կարծուի թէ ջրածինէ կազմուած ըլլան
Արեւու շիկագունդն եւ լուսացայտք :

165. Է. Արեգակն աստղ մ'է. մեզի ամենեւն մօտ աստղն.
— Անշուշտ զիտեցիր Սիրելիս՝ որ Արեւուն կազմութիւնը
միւս մոլորակներու կազմութենէն բոլորովին տարբեր է : Կա-

մաւ այսպէս երկար խօսեցայ , որպէս զի ըմբռնեա՝ թէ տմեն
աստղ նման է մեր Արեւ կոչածին : Ամենեւին տարակոյս չկայ
թէ մեր Արեգակն երկնից հաստատութեան վրայ զանազան
թիւ անհամար աստղերէն մին է : Այսպէս մեծ եւ լուսաւոր
երեւնալուն պատճառաւ չկարծեա թէ տիեզերաց մէջ եղական
բան մ'ըլլայ այդ . եթէ այդ աստղերուն հեռաւորութեան տու-
նելու ըլլանք մեր Արեւն՝ միւս աստղերէն տարբերութիւն
պիտի չունենայ , դուցէ թէ շատերէն ալ պզտիկ երեւայ :

166. Ինչպէս որ մեր արեւային դրութիւնը կազմուած է
զանազան մոլորակներէ՝ որոնք կեդրոնական աստղի մը (Արեւու)
վրայ կը շրջին , նոյնպէս կրնանք ենթադրել նաեւ միւս աստ-
ղերուն վրայ շրջող մոլորակներն . սակայն ապահով բան մը
չենք կրնար զրուցել , վասն զի այդ անհուն հեռաւորութեան
մէջ հազիւ թէ կրնանք կեդրոնական աստղերն նշմարել . ինչ-
պէս ուրիշն անոնց մոլորակներն տեսնել եւ քննել :

167. Որպէս զի կարենաս ըմբռնել՝ թէ ինչպէս այս տհա-
ղին մարմիններն այսպէս ճիշդին բան մը կ'երեւին մեզի՝ բա-
ւական է գիտնալ՝ թէ աստղերուն մէջէն մեզի ամենէն մեր-
ձաւորն է Յուշկատարիկ համաստեղութեան ա աստղն . որուն
հեռաւորութիւնն է՝ երկրիս Արեւէն ունեցած հեռաւորութեան
220,000 անգամ աւելին : Որով իր լոյսն Յ աստղին հազիւ կը
հասնի մեզի . մինչդեռ Արեւուն 8 վայրկեանէն : Այս հեռաւո-
րութեան դադափարն ստանալու համար կրնաս երկու մոմէ
ճրագներ ենթադրել . որոնց մին Քու զրասեղանիդ վրայ կը
վառի եւ լոյս կուտայ , մինչդեռ միւսը 220,000 մեզու Քենէ
հեռու . ոչ աչքով կը տեսնուի եւ ոչ ամենազօրաւոր զիտակով :

168. Աստղերէն ոմանց հեռաւորութիւնն չափելով եւ ա-
նոնց փայլն Արեւու փայլին հետ համեմատելով՝ աստղադաշխ-
ներն համոզուած են՝ թէ ոմանք Արեւէն պզտիկ են , ալ շա-
տերն՝ շատ մեծ : Ուստի Արեգական մեծութիւնն իրը չափաւոր
կամ միջին կը համարուի :

169. Ը. Աստղերուն փայլը . — Գեղեցիկ օլերն սխտն ,
տօթակէզ գիշերներն տհա եկան հասան , աստղադարդ
երկինքն հրապուրիչ է , եկուր երթանք Սիրիլիս բացօթեայ
տեղ մը , հեռու մարդոց ժխորէն , ազատ ազատ զիտենք մեր
ղլխուն վրայ պլլալացող այդ լոյսերն . պիտի տեսնենք որ ամե-
նէն առաջ անոնց պայծառութեան աստիճանը պիտի հետա-
քըքրէ զմեզ :

Երկու պատճառաւ աստղերէն ոմանք աւելի եւ ոմանք նուազ փայլ ունին : Առաջին, փասն զի ամեն աստղ նոյն մեծութիւնը չունի . երկրորդ, միոյն մակերևոյթը կրնայ միւսէն աւելի փայլ ունենալ . երրորդ, ամենքը նոյն հեռաւորութիւնը չունին . մանաւանդ թէ ոմանք յանհունս հեռի են :

Մեր աչքն զմեզ կը խաբեն, կը կարծենք թէ երկինք ըստաճն կամար մ'է հաստատուն մեր զլսուն վրայ եւ հոն դաժուած են աստղերն . այլ այդ կապոյտն կամար չէ, այլ մեր մթնոլորտին զոյնն է . անկէջ անդին եթեր ըստաճն կը արեւ անսպառ միջոց մը, որուն խելք ու միտք չհասնիր :

170. Պարզ աչքով տեսնուած աստղերն վեց կարգի կը բաժնուին իրենց մեծութեան համեմատ : Առաջին կարգին մէջ են քսան հատ ամենէն փայլուն աստղերն : Վեցերորդ կարգին մէջ են այն աստղերը՝ զորոնք կրնանք ամենապարզ եւ անլուսին զիշեր մը աղօտ կերպով նկատել : Ասոնց միջիններն համեմատաբար կարգուած են :

Բոլոր երկնքին երեսը պարզ աչքով տեսնուող աստղերը զրեթէ 6000 են . այլ բիւրապատիկ աւելին հեռագէտով կը տեսնուի . քսան միլիոնէն շատ աւելի : Ինչպէս որ աչքով տեսնուողները վեց կարգի բաժնեցինք իրենց պայծառութեան աստիճանաւ՝ նոյնպէս ալ զօրաւոր զիտակներով տեսնուողները կը բաժնենք : Պարզ աչքով չտեսնուող առաջին աստղերը՝ եօթներորդ կարգի մեծութիւն ունին կ'ըսուին, եւ այսպէս մինչեւ վերջը :

Դիտակներէն աւելի սուր աչք մ'ալ հնարած են մարդիկ . լուսանկարն՝ որով մեր պատկերներն կը հանենք՝ երկնքին վրայ շատ անժանօթ աստղեր յոյց տուած է մեզի :

Փորձով տեսնուած է որ իւրաքանչիւր կարգի աստղերուն առերեսոյթ պայծառութիւնն իր յաջորդ կարգի աստղերէն զրեթէ երկուքուկէս անգամ աւելի է . այսպէս վեցերորդ կարգի աստղ մը զրեթէ (առ աչս) երկուքուկէս անգամ աւելի լուսաւոր է քան եօթներորդ կարգինը :

171. Թ. Յարդգոյ. — Պայծառ զիշերներն՝ երբ լուսինը չփայլի մեր երկնքին վրայ՝ նայէ պէս ի վեր, եւ կը տեսնես լուսաւոր ամպերու նման շղարշ մը տարածուած հորիզոնէ դէպ ի միւս հորիզոն, այդ է Յարդգոյն կամ Միլ կարիւն ըստաճն :

172. Եթէ հեռադիտակով նայիս՝ պիտի տեսնես անթիւ անհամար աստղիկներ , որոնք այնչափ իրարու մօտ են՝ զի աչքի առջեւ լուսաւոր չդարչ մը ձգուած կ'երևի :

Յարգգողին ընդարձակութիւնն եւ խորութիւնը ահաւոր է . ոչ կրցած են չափել եւ ոչ ալ յուսալի է :

Ի՞նչ կայ անկէց անդին . ոչ ոք գիտէ . եւ ոչ ոք կարծեմ պիտի կարենայ գիտնալ : Շատ բան զրուցած են գիտնականք , այլ ամենն ալ ենթադրութիւն է :

173. Ինչպէս որ Արեւուն լոյսը ճերմակ է՝ այսպէս ալ ընդհանրապէս աստղերունը . սակայն ուրիշ գոյներ ալ կը սլատահին . մանաւանդ նարնջագոյն , կարմիր , կանաչ . կապոյտն սա-կաւաթիւ է : Շնիկ աստղը սպիտակ է , Արթիւր՝ դեղին , Բէզէ-կէօզ՝ կարմիր : Այլ այս գոյները տեսնելու համար հեռադիտակ ունենալու է :

(Շարայարեյի)

ՅԱՅՏՏՆՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 1)

բ) Գերազանցագոյն էակն ունի կարողապէս (virtualiter) եւ գերազանցօրէն այն ամեն կատարելութիւն, զոր ունին ստորակարգեալ էակներն, եւ միանգամայն ունի իր բնութեան վերաբերող յատկութիւններ, Որովհետեւ ինչպէս կ'ընէ Սուրբ Թովմաս, ձեւոյ կարգին մէջ թուոց պէս առաջ կ'երթցուի, այնպէս որ՝ ինչպէս Յն կը պարունակէ կարողապէս զՎն եւ զՉն՝ եւ ինչպէս հետզհետէ բարձրագոյն թիւերն կը պարունակեն զստորիններն՝ այսպէս ձեւոյ մէջ բարձրագոյնն կարողապէս զստորինն կը բովանդակէ. արդ էակներն բարձր կամ ստորին աստիճանի մէջ կը գտնուին ըստ բարձրութեան կամ ստորնութեան իրենց ձեւոյն, եւ հետեւաբար ինչպէս բարձրագոյն ձեւն զստորինն կարողապէս կը պարունակէ ըստ ամեն կատարելութեանց նորին՝ այսպէս եւս գերազանցագոյն կարգի էակ մը ստորնագունին ամեն յատկութիւններն կարողապէս եւ գերազանցօրէն յինքեան ներգործեալ կ'ունենայ իր ազնուագոյն ձեւոյն միջոցաւ։ Արդ մարդս ունի հասկցողութիւն եւ միտք, ուրեմն Աստուած եւս ունի զայն, բայց որ իր էութեան պէս մարդուս մտքէն անհուն կերպով վեր է։ Արդ որչափ գերազանցագոյն է միտքն այնչափ ընդարձակ է անոր առարկայն թէ ձեւակամապէս եւ թէ նիւթակամապէս, որով եւ ունի եւ կ'ըմբռնէ այնչափ ճշմարտութիւններ, զորս ստորիններն չեն կրնար ունենալ ու հասկնալ. ուրեմն Աստուածային միտքն ալ անհուն եւ անսահման ճշմարտութեանց իմացականութեամբ իւր կը գտնուի։ Արդ ինչ որ յատուկ է միայն գերազանցագոյն մտաց՝ չկրնար սահմանեալ միտք մը ունենալ. ուրեմն կան մարդուս մտքէն վեր ճշմարտութիւններ, որք միայն Աստուծոյ մտաց յատուկ առարկաներ են։

գ) Գործելն ըլլալուն կը հետեւի (operari sequitur esse) նա իսկ Աստուծոյ մէջ նոյն է, արդ հասկնալն գործել մի է եւ Աստուծոյ ըլլալն անհուն եւ անսահման կերպով ի վեր է քան զմարդուն, ուրեմն եւ անոր հասկնալն՝ մարդկայինէն վեր ըլլալու է նոյն եղանակաւ, արդ վեր չէր կրնար ըլլալ եթէ չու-

նենար ճշմարտութիւններ, որք իր աչաց առջեւ միայն բացա-
յայտ ըլլային եւ անյայտ մարդկային մտաց. ուրեմն նախոր-
դաբար (a priori) կը ստիպիմք բսելու թէ մարդուս խելքէն վեր
ճշմարտութիւններ պէտք է դանուելն եւ կան ալ :

1. Նոյնն կ'ապացուցանեմք հետեւորդ պատճառներով. 1⁰
Նոյն իսկ բնութեան մէջ կան շատ ճշմարտութիւններ եւ իրեր,
որք մարդկային մտաց անձանօթ են եւ բնականօրէն շատ իրեր
ալ անձանօթ պիտի մնան իրենց անմատչելի ըլլալուն պատ-
ճառաւ, առաւել եւս ուրեմն բնութենէ վեր դանուող կտրդի
մէջ ընդունելու է անձանօթ եւ մարդուս մտաց անմատչելի
ճշմարտութիւններ, Նախորդն (antecedens) յայտնի է նոյն ինքն
յարատեւ ջանքերէն, որոնցմով բնագէտք կ'աշխատին մանել
բնութեան ծածկեալ թաքուստներուն մէջ եւ որք ապարդիւն
կը մնան շատ անգամ. նոյնն յայտնի է նաեւ շատ մը իրերու
մարդուս անմատչելի ըլլալէն, որք եւ մատչելի չպիտի կտրե-
նան ըլլալ. կը հարցնեմ բնագիտաց, ի՞նչ է բնութեան մէջ պայ-
ճառագոյն իրն ըստ արդեանց. եւ ահա կը պատասխանեն ինձ
թէ լոյսն է այս. արդ բնագէտք իսկ իրենց ամեն զիտութեամբն
ալ խոտովանելու են թէ իրենց առջեւ խաւար է նոյն իսկ
ամենապայծառ առարկայս, ապա ուրեմն ի՞նչ պիտի ըլլան իա-
ւար իրերն. ի՞նչ տեղի զգալի եւ դարմանալի է. կը հարցնեմ
դարձեալ, ի՞նչ աւելի հռչակեալ մանաւանդ այս դարուս մէջ.
եւ ահա ամեն կողմանէ կը լսուի ելեկտրականութիւնն, որով
զոզցես հրաշքներ կը դործեն մարդիկ եւ այնչափ կը խօսին
անոր վրայ. պարզ հարցում մը ընենք այս խօսողներուն. ի՞նչ
է ելեկտրականութիւնն, պատասխանն չպիտի ընդունինք լիա-
պէս : Ուզեց այո՛ այս անմատչելի առարկայն մատչելի ընել
հռչակաւոր բնագէտին մէկն, բայց միայն անոր՝ գիրերն արագ-
ընթաց ձգտումով մը տեղէ տեղ փոխադրելու զօրութիւնն
զգաց՝ յերկրէս ի յաւիտենականութիւն փոխադրուելով. Հարկ
չէ մի առ մի ի քնին առնուլ բուսաբանական, երկրագիտական,
աստեղաբաշխական գաղտնիքներն, որոց ամենն տալացոյց
կուտան մարդուս անկարութեան եւ մատնանիչ կ'ընեն իրենց
ծածկուելովն ուրիշ ծածկագոյններու գոյութիւնն, այնպէս որ
ստիպեալ ենք գոչելու Սիրակայ խօսքերովն՝ թէ « շատ եւս քան
«գայս կան ծածկեալ խորհուրդք եւ սքանչելիք : Զի սակաւ
«իմչ տեսաք մէք ի գործոց նորա» : Ուստի եւ յարմար կերպով
այս առաջին հետեւորդ ապացոյցն կրնանք վերջացնել իմաստ-

նոյն խօսքերովն. «Եւ հազիւ նկատեմք զերկրաւորս, եւ որ ինչ
«առ. ոստ կայցի՝ աշխատութեամբ գտանեմք. իսկ որ ինչ յեր-
«կիւնս ե ո՞վ քննեսցէ» (Գլ. Թ. 16) :

2⁰ Մարդս Աստուծոյ նկատմամբ՝ անոր գոյութիւնս եւ մի
քանի յատկան ճշմարտութիւններէ զտալ չունի ուրիշ ծանօ-
թութիւն մը իր բնական իմացականութեամբ եւ չկրնար ալ
ունենալ. եւ որ աւելին է չկրնար Աստուծոյ ինչ ըլլալն բմբռնել
եւ բացայայտել ամբողջապէս : Որովհետեւ ըստ Ս. Թովմայի
եթէ հասկնար եւ ըմբռնէր զայս, այն տտեն կամ մարդս ամե-
նագէտ պիտի ըլլար, որմէ աւելի յանգուղն ըսուածք չկայ, կամ
Աստուած՝ Աստուած չպիտի ըլլար : Քանզի Աստուած սահման-
եալ մաքէ մը չէր կրնար հասկցուիլ եթէ սահմանեալ չըլլար,
իսկ եթէ սահմանեալ ըլլար՝ Աստուած չէր ըլլար, ուստի եւ
եթէ կարենար ի մէջ ըմբռնուիլ Աստուած՝ Աստուած չպիտի
ըլլար. որ հակասական է : Ապա ուրեմն Լակտանկիոսի խօս-
քերուն համաձայն մարդս ոչ կարծելու է թէ ամեն Աստուծոյ
վերաբերող ճշմարտութիւններն կը հասկնայ եւ ոչ ալ կ'անդի-
տանայ անասնոց պատկանող իրերն, որովհետեւ միջինն կայ եւ
այս է զխտութիւն մը տգիտութեամբ չափաւորեալ :

3⁰ Բայց շատ հեռի երթալու հարկ չկայ, մտնենք մեր մէջը
եւ ահա այնչափ անծանօթ եւ չծանօթանալի իրեր կը գտնենք :
Ո՞վ ի փիլիսոփայից կրցաւ լիապէս բացատրել կեանքն եւ անոր
հանգումանքներն : Շատ սահմաններ կը տեսնանք եւ կը կար-
դանք, բայց ոչ մէկը գոհացուցիչ, որովհետեւ այս սահմաննե-
րէն շատերն ծաղրական են, ոմանք պակասաւոր, իսկ միւս-
ներն ալ թէպէտ ճշմարիտ ալ ըլլան՝ միշտ արտաքին են եւ ոչ
մէկը կենաց ներքին՝ այսպէս ըսեմ, էութիւնն կը բացատրէ :
Ո՞վ ի բնագիտաց կրցաւ բացատրել առանց միջին կէտ մը թող-
լու ի մարդս կատարուած աճեցողական՝ զգացական եւ ծննդա-
կան գործողութեանց հանգումանքներն : Ո՞վ վերջապէս կրցաւ
այս ամեն գործողութեանց սկզբունքն բացայայտել եւ կատա-
րելապէս ծանօթացնել. հոգին՝ այո՛, զոր ի մեզ կը կրեմք յարա-
տեւ, որով կեամբ եւ շարժիմբ, անհամար միջին կէտեր ունի
եւ ըստ էութեան չկրնար ալ մարդուս ծանօթանալ. չկարենա-
լով անոր մտաց իր հասկցողական տեսակն ընծայել :

(Շարայարեյի)

ԵԿԵՂԵՑԵԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՅԱԶՈՂԻՔ ԹԷ ՈՋ

Զուգութիւն է մայր բարեաց,
Անզուգութիւն ծնող չարեաց:

Եկեղեցեաց միութիւնը կը յաջողի՝ թէ ոչ, Թովմաս
Թովմ.— Դժուարինս խնդրեցեր, սիրելիդ իմ Մարտիրոս
Մարտիրոս.— Ինչո՞ւ, այսօրուան օրս կարեւոր խնդիր
մ'ըլլալով՝ ժողովրդեան խօսակցութեանցը կարեւոր նիւթն ե-
ղած է, եւ ամէն մարդ կը բաղձայ այս խնդրոյս վերջնական
լուծման:

Թովմ.— Ես չա՛տ անդամ հանդիպեր եմ լրագրաց մէջ այս
ամենակարեւոր խնդրոյս վրայ զրուած յօդուածներու. նաեւ
վերջերս նորէն կը խօսուէր. «Ինչպէ՞ս լինի մէջ ալ յօդուած
մը տեսայ, Բայց... տխու՛ս, որ այսպիսի յօդուածներն գրելիք
միշտ լո՛կ խօսքերէ բաղկացեալ են, եւ փոխանակ բարի հետե-
ւութիւն եւ շահաւետ արդիւնքներ յառաջ բերելու՝ անարդա-
կան ու զրպարտիչ իմաստակութեամբք լի բանականներ յա-
րուցած են, եւ միամիտներն յուզելէն ու պարզամիտ ժողո-
վրդեան զաղտփարներն թիւրեւէն ի դատ՝ բանի մը ծառայած
չեն. եւ անքան ատրիներէ՝ ի վեր յուսացուած միշտ ցան-
կալի ու անհրաժեշտ միութիւնը՝ տակաւին իւր ողբալի վի-
ճակին մէջ կը ննջէ...» Հիմա այս լուսաւորեալ կար-
ծեցեալ՝ խաւարառէր դարուս մէջ, գրելիք ամէն աղ-
բաց մէջ կրօնքի սէրը պաղած է, եւ կրօնական բաներու կա-
րեւորութիւն տուող եւ անոր համար արտաճ աշխատող ու
խելք միտք յոգնեցնող շատ քիչեր կը գտնուին: Հիմա
կարծես թէ ամէն մարդ այս անցաւոր աշխարհքիս համար
ստեղծուեր է, ստակ ղրդելու, աշխարհքս վայելիլու կը մտածէ,
եւ եկեղեցւոյ միութիւնը ինչուս պէտք է կ'ըսէ. մօռնալով Ս,

Աւետարանին այն փրկուէտ խօսքերն թէ « Հոգի առաւել է քան զմարմին » :

Մարտ.— Շիտակ է , Թովմաս , ինչ որ զուրցեցիր շատ իրաւայի է . որովհետեւ բոլոր ազգաց մէջ մանաւանդ կրթեալ ու լուսաւորեալ սեպուածներուն մէջ՝ կրթեալ եւ գիտնական կարծուած մարդոց կարծես թէ յատկանիչն ու նկարագիրն դարձեալ է կրօնքի եւ եկեղեցական բաներու մասին անտարբեր անարգող երեւնալն ու դրեթէ անկրօն ձեւանալն : Բայց թողունք այն լուսաւորեալ եւ կրթեալ անձինքն , եւ խնչպէս որ ռամկօրէն կ'ըսեն « ամեն մարդ իր թորոսակը կուլայ » մենք ալ աւելի մեր ազգին յատկացունելով մեր խնդիրը , մեր թոռոսակը լանք :

Թովմ.— Մեր միշտ չափազանց նորութիւն սիրող ազգն ալ՝ վերոյիշեալ ազգերէն շատ վտր չի մնար . այնպէս որ քանի՛ քանի՛ թեթեւամիտ եւ կրթեալ կարծեցեալ անձինքներ , ինքզինքնին լուսաւորեալ ազգաց եւ անձանց կարգը դոստէ կ'երազեն՝ կրօնքէ հեռու , եկեղեցական բաներու եւ պարտաւորութեանց մասին անտարբեր , մինչեւ իսկ անարգող երեւալովնին . եւ զայթակշական վարմունքներով ու խօսքերով եւ դրութեամբք բայց այնպիսի անձինք , ո՞վ որ ալ ըլլան , ազէկ չեն կտրգացեր Աստուածաշունչին այն սուրբ խօսքերը թէ՛ « Սկիզբն իմաստութեան երկիւղ Տեառն է » : Ահա ուրեմն , սիրելիդ իմ Մարտիրոս , այս կերպով նոյն իսկ մեր ազգին մէջ զմիտաւորար հետզհետէ մուտ կը գտնէ այդ անհանդուրժելի համաճարակ ախան ու մոլութիւնը , որն որ չիտակը ազգին պատիւ չի բերեր : Սակայն մեր այսպիսի շատ հեռի են մեր Երանաշնորհ նախնեաց հարազատ որդիքն ըլլալէն :

Մարտ.— Ինչո՞ւ , մեր Երանաշնորհ նախնիք ինչ ըրին , եւ անոնց հարազատ որդիքն ըլլալու համար ինչ ընելու է :

Թովմ.— Ձե՞ս զիտեր այսպիսի պարզ բան մը . զարմանք... այս բանն հասկնալու համար բաւական է անկեղծ սրտիւք եւ ճշմարտասէր ոգւով ակնարկ մը տալ մեր Երանաշնորհ եւ ողջամիտ նախնեաց մեզի թողած հիմնալի ու զարմանազան ճարականաց եւ սքանչելարուեստ օրհներգներուն , սրտաշարժ արարողութեանց եւ խորհրդաւոր ծիսից , որք անտարակոյս մեր նախնեաց աստուածային սիրով վառուած միշտ բարեոյն , ճշմարտին ու գեղեցիկն անձկատենչ սրտերուն թարգմանն են : Արդարեւ խնչպէս չի զարմանալ եւ չի համոզուիլ երբ կը տես-

հենք մեր Եկեղեցական Պատմութեան մէջ մեր նախահարքն , որք միշտ եւ հանապազ ինչ ազէկ եւ օգտակար բան որ գտած են ուրիշ ազգաց մէջ՝ զայն առած իւրացուցած են, ինչ զեղեցիկ եւ հոգեպարար սովորութիւն որ տեսած են՝ զայն ներմուծած են իրենց սովորութեանց մէջ :

Մարտ.— Ուստի աւելի մանրամասնութեան զալով՝ կ'ուզեմ հասկնալ թէ մեր եկեղեցին եթէ միանալու ըլլայ, Յունաց եկեղեցւոյն հետ պէտք է միանայ արդեօք :

Թովմ.— Ի՞նչպէս միանալ Յունաց եկեղեցւոյն . այնպիսի եկեղեցւոյ մ'որ ինքն արդէն միութեան կարօտ է, Ընդհանուր Եկեղեցիէն զարեւել ի վեր անհաշտ եւ անհամբոյր բաժանմամբը . ի՞նչ կ'ըսէիր զուն սիրելի Մարտիրոս, ասն անխորհուրդ մարդուն՝ որն որ Սուրբ Աւետարանին մէջ յիշուած մարդուն նման կ'ուզէ չինել իր տունը աւազի վրայ, եւ ոչ հաստատուն վրայ : Եթէ մեր եկեղեցին ուզէ վերոյիշեալ բաժանեալ եկեղեցւոյ հետ միանալ . մանաւանդ թէ այնպիսի եկեղեցւոյ մը՝ որ մեր եկեղեցւոյն կատարած Ս. Խորհուրդներն վաւերական չընդունիր : Ես կարծեմ թէ մեր ժողովուրդը այսպիսի սխալ եւ վտանգաւոր քայլ մ'առնելէն յառաջ պիտի նախադասէ աւելի Բողոքականաց լայնուզի ժողովարանին յարիլ քան թէ Յունաց եկեղեցւոյն : Եթէ չեմ սխալիր մեր եկեղեցին Յունաց եկեղեցիէն պակաս բան մը չունի :

Մարտ.— Ապա ուրեմն ո՞ր եկեղեցւոյն հետ պէտք է միանայ :

Թովմ.— Այդ հարցմանդ պատասխանն՝ Եկեղեցական պատմութեանց եւ Սուրբ Աւետարանին ու եկեղեցական դրոյց մէջ կը գտնես յայտնի ու պայծառ ինչպէս Յուլիս եւ Օգոստոս ամսոց պայծառ Երկնից երեսը կէս օրուան ճառագայթարձակ եւ համատարած ցոլացող արեգական զոյրութիւնը . ըսել կ'ուզեմ այն եկեղեցիին՝ որ Մի է եւ միանդամայն Ընդհանրական, Առաքելական եւ Սուրբ, չինեալ ի վերայ վրմէն հաւատոյ, ի զրանց դժոխոց անյաղթելի :

Մարտ.— Հասկցայ . . . ըսել կ'ուզեմ այն եկեղեցւոյն՝ զոր ամէն ժամանակ Սուրբ Պատարադաց մէջ «Հաւատամքն» հանդիսապէս երգուած ատեն մեզի մատնանիլ կ'ընէ. եւ որուն մեր հոգւոյ լուսատուն Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ իւր հարաւատ յաջորդներն միշտ սերտ յարաբերութեամբ եւ անկեղծ սիրոյ անխզելի յօղիւն յարած ու միացած են, եւ այս

դեղեցիկ ոչրը յաւէտ անխախտ պահելու համար բնաւ
երբեք չի զգորցեցան մինչեւ ամենուս սիրելի ու պաշտելի
Սուրբն Ներսէս արժանապէս Շնորհալի մականունանեալ Հայ-
րապետն մեր եւ Նորին արժանաւանգ յաջորդներն ամէն
տեսակ ճիգ ու ջանք թափելէ :

Թովմ.— Կեցցեն . . . սիրելի Մարտիրոս . որ լրացրաց
զիրացած եւ շատերո՞ւն ճանչցած՝ սակայն ինչ ինչ պատճառա-
նօք յայտնել չուզած կամ չի կրցած վեհ եւ հանրածանօթ «Կա-
թողիկէ» բառով հռչակուած Եկեղեցին՝ արձակ համարձակ ար-
տասանել յայտնել համարձակեցար . այն՝ Աստուածային հաս-
տատութեամբը անխախտ՝ Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի
ճշմարիտ Եկեղեցին, զոր մեր ժամագիրքն ու Շարականք շա-
րունակ Կաթողիկէ հրապարակ անուամբը կը յեղյեղեն :

Մարտ.— Հապտ ես լաւ կը յիշեմ որ ամօք յառաջ , նոյն
իսկ վերջերս ալ փորձուեցաւ , բայց անջափ հակառակութիւնք
եղան , եւ անջափ լրացիրներն անգամ ընդդէմ գրութիւններով
ընդդիմացան որ չի յաջողեցաւ սոյն եկեղեցւոյ հետ միու-
թիւնը :

Թովմ.— Գիտե՞ս պատճառն ինչ է . բուն պատճառն եկե-
ղեցւոյ Միութեան խնդրոյն սխալ ըմբռնումն է : Շատերը
(եւ դրժմէ ամբողջ Հայ ժողովուրդը) կը կարծեն թէ Կաթողիկէ
Եկեղեցւոյ միանալով՝ պիտի ուրանան արդէն ունեցած հա-
ւատքնին , եւ նոր կրօնք ու հաւատք պիտի ընդունին :

Մարտ.— Միթէ այնպէս չէ՞ քանի որ այլ եւս չուսաւոր-
չական կամ Էջմիածնական եւ կամ Հայ չպիտի կոչուին , հապտ
սոսկ Կաթողիկեայք կամ աւմէօրէն կաթոլիկ :

Թովմ.— Հա՛ հա՛ . . . ծիծաղելով բան . ըսել է թէ՛ քեզի
համար կրօնքն ու Ազգութիւնը մի եւ նոյն բան ըսել է . սրչափ
սխալ դադարփար . չե՞ս զիտեր , սիրելի Մարտիրոս , որ՝ կրօնքն
ուրիշ բան է եւ ազգութիւնն բոլորովին տարբեր բան է . պարզ
օրինակով մը հասկցիր . լաւ գիտեա թէ այսօրուան օրս այնքան
միլիոններով Կաթողիկէ կրօնքը զաւանդ զանազան ազգեր
կան աշխարհքիս զրայ , եւ զուն երբոր զանոնք յիշել կ'ուզես ,
միթէ չե՞ս անուաներ զանոնք իրենց առանձին եւ յատուկ ա-
նուններովը , զոր օրինակ Գաղղիացին , Իտալացին , Աւստրիա-
ցին , Սլաւոնացին , Գերմանացին եւ Անգլիացին ու Ամերիկացին ,
Պելճիկացին , եւն . եւն . սրունք իրենց ազգին սեպհական անուն-
ները միշտ կը կրեն , իրեն ամբողջութեամբը կը պահեն . ուստի .

միմիայն մեր Հայ ազգին համար բացառութիւն պիտի լինի արդեօք : Այս կը հասկնամ, այս սխալ կարծիքն մասամբ մը գովելի է եւ մասամբ մ'ալ պարսաւելի, այս տեսակէտով կրնամ գովելի ըլլալ որ՝ Սուրբ Հաւատքը մեր ազգին սեպհականութիւնն ու յատկանիւնն եղած է, եւ այնպիսի սերտ միտաբանութեամբ մ'որուն համար Հայ ըսելը 'Քրիստոնեայ' խաչապաշտ՝ ըսել է մեր ժողովրդեան քով, մինչեւ ան աստիճանի որ՝ փոխադարձաբար բոլոր 'Քրիստոնեայ' ազգերն ալ Հայ են մեր ժողովրդեան համար. Հայ եղովը պէտք է 'Քրիստոնեայ' ըլլայ, նա մանաւանդ Կաթողիկէ եւ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցւոյ զաւակ պարտի լինել, ինչպէս յայտնի ըրի ի վեր անդր : Իսկ պարսաւելի մասն այս է զի՝ տակաւին մեր ազգին կրթութեան շատ կարօտ լինելն կը ցուցնէ : Ազգ մը իւր ազգութեան անունը կրօնքէն չստանար, բայց եթէ ստանալու ըլլայ՝ կամ պատուոյ համար եւ կամ պիտակաբար կրնայ ըլլալ : Սակայն աստանօր պիտի ըսես, Սիրելիք իմ՝

Մարտիրոս.— Ինչո՞ւ ուրեմն Լուսաւորչական կամ Եջմիածնական կ'ըսուինք մենք :

Թովմ.— Ահաւասիկ սխալ գաղափար մ'ալ, վասն զի պէտք է լաւ մ'ըմբռնես ցմիշտ թէ՝ — Մի է Տէր, մի հաւատք, մի մկրտութիւն, մի Աստուած — ինչպէս որ կ'ըսէ Ս. Առաքեալն Պօղոս (Եփես. Դ. 5). ուստի ինչպէս որ Մէկ է Տէրն, եւ մի միայն Աստուած մ'ունինք, պէտք է մէկ եկեղեցի, մէկ տեսակ կրօնք եւ մէկ տեսակ զաւանութիւն Հաւատոյ ունենանք, ընդհակառակն մտածելն ու գործելն Աստուծոյ միութիւնը ուրանալ է. եւ որովհետեւ նոյն ինքն Աստուած է հաւատքը մարդկային ազգին յայտնողն, ո՛չ կրնայ խաբել եւ ո՛չ ալ խաբուիլ, հետեւաբար — Մէկ է ճշմարիտ հաւատքը. վասն զի նաեւ մէկ է ճշմարտութիւնը՝ որուն վրայ անիկայ հաստատուած է. այսպէս նաեւ մէկ է ճշմարտութեան ձայնը, եւ ազգի ժողովրդեան ու լեզուի հետ կապ չունի⁽¹⁾ : — Ուստի որչափ կը սխալին

(1) Զինչ է Կաթողիկէն. Տեղեբական : Զի ամենայն եկեղեցիք ուղղափառաց որ ընդ տիեզերս են՝ մի են : Մի Քրիստոս յամենայն Եկեղեցիս է, որ ըստ Առաքելոյն հաւատոյ շինի. զոր եւ առաքելական կոչեմք, Որ զի եւ բաժանին ըստ տեղեաց, այլ ոչ եթէ ըստ ժողովրդոց, Զի ի ծագաց մինչ ի ծագս երկրի՝ ո՛ւր եւ հասանիցէ ճշմարիտ հաւատացեալն յեկեղեցիս ուղղափառաց՝ իւր եկեղեցի է, եւ ոչ որոշէ զնա ոչ աշխարհն եւ ոչ լեզոյն օտարութիւնն. այլ ընդունի որպէս մայր ի գիրկս իւր : Եւ այս

ամէն անոնք, որք երբ կը հարցուին թէ ինչ են կամ թէ ինչ ազգէ են, անմիջապէս կը պատասխանեն՝ ես Լուսաւորչակա՛ն եմ, եւ միւսն թէ՛ ես Կաթողիկեայ եմ, որոյ եւ ոչ մին իրեն ազգին անունը տուած կը լինի այսպէս. աւելի պէտք է զուրցեն՝ ազգաւ Հայ եմ, եւ երբ կրօնքը կը հարցուի այն ասան Կաթողիկեայ եմ ըսել. վասն զի Լուսաւորչական⁽¹⁾ կոչուելու համար պէտք էր որ Լուսաւորիչն մեր Ս. Գրիգորիոս, Քրիստոսի Տեսնն մերոյ սորվեցուցած կրօնքէն տարբեր կրօնք մը սորվեցուցած ու քարոզած ըլլար, (զոր՝ քաւ լիցի ըսել), ինչպէս որ կը յանդգնէին ընել Արիոս եւ Նւտիքէս եւն. չարափառներն ու հերիսիոփտապետներն, եւ ինչպէս յանդգնեցան ընել Լուսեր, Կալվին եւն. եւն. որոյ անուամբքը կը յորջորջուին իրենց սորվեցուցած մոլար վարդապետութիւնները: Բայց մենք վա՛նք Աստուծոյ, այգպիսի ահռելի զժբախտութիւն մ'ունենալէն խնայ եւ չա՛տ ու բոլորովին հեռի եւ զերծ ենք մեր երիցս երանեալ Ս. Լուսաւորչօքը: Մենք երբոր Հայաստանեայց Եկեղեցի կ'անուանենք, մեր ազգին մէջ գտնուած Քրիստոսի Տեսնն մերոյ Եկեղեցին Հայերէն լիզուով ու հայկական արարողութեա՛ր եւ ծիսիւ մատակարարուած կ'իմանանք ու կը հասկնանք, ո՛չ թէ ընդհանուր Քրիստոսի Եկեղեցիէն զատուած ու մեկուսացեալ անկախ ու ինքնազուլի Եկեղեցի մը, զոր անհնար է երեւակայել: Կրնանք այո՛ւ Ս. Լուսաւորչի անուամբը կրօնաւորական Միաբանութիւններ, հաստատութիւններ, եկեղեցւոյ շէնքեր, զոլորոցներ կոչել, ինչպէս ամենուր յայտնի է եւ մեկնութեան կարօտ չէ:

Մարտ.— Մի՛թէ այս բոլոր ըսած ճշմարտութիւններդ մեր եկեղեցականները չեն գիտեր:

Թովմ.— Գիտեն եւ չեն գիտէ՛ր . . . ան սիրելի Մարտիրոս: Ի՞նչ հարկ կայ Յոյնը վնասելու. անոր եկեղեցիին

պէս ամենայն ուրեք տիեզերական (Կաթողիկէ) կոչի վասն տիեզերաց հաւատացելոյ զգրուան բանալոյ եւ զգիրկս սփռելոյ: Եւ արդ տես քանի՞ն զըստեացն ունի լինել առիթ, խորով Անձեւաց. Իպս. Մեկն. Աղօթից. (ըստ Զեւազարաց): Տե՛ս Աթոս Ս. Պետրոսի Առաք. Էջ 11 Տպգր. Վիւննայի:

(1) Տե՛ս Երուսաղէմի Ս. Յակոբեանց Տպարանէն Էլած «Աիօն» թերթին վաղեմի էջերուն մի յօդուածին մէջ, ինչպէս կը մերժուին Լուսաւորչական՝ Էջմիածնական՝ եւն. յորջորջումներն իրեն նախատական համարուելով:

միանալու համար, քանի որ մեզի թէ՛ ազգաւ, թէ՛ տրա-
րողութեամբ եւ թէ՛ ծիսիւ ու լեզուաւ եւ եկեղեցեաւ աւելի
մօտերնիս պատրաստ կեցեր են մեր Հայ Կաթողիկեայ եղբայր-
ները: Ո՛րտայր Երկինք, որ զո՞նէ այս անգամ ժողովք մը կամ
երկուստեք բանակցութիւն մ'ընէին եւ օր յառաջ այս եկեղե-
ցական միութիւնը մարմնաւոր աչօք տեսնէինք, եւ հոգւով
յնծայինք, եւ գրկախառն սիրով ուրախ լինէինք ի Տէր:
մեր յիշած Կաթողիկեայ համագլխային եղբարց հետ չի միանայ
մեր ազգը եւ այն ալ զիտութեամբ, թող չատ զգոյշ կենայ որ
Ս. Աւետարանին ծառային պէս — եւ զոր ունիցին բարձցի ի
նմանէ — քանզի «Զուգութիւն է մայր բարեաց, անդուգութիւն
Օն ուրեմն սիրելի Մարտիրոս, երթանք աղօթենք առ ամե-
նողորմն Աստուած, միջնորդութեամբ Սրբոյ Հօրն մերոյ
Գրիգորի Լուսաւորչին, որպէս զի եկեղեցական Միութիւնը ի
րագործութիւն քանզի «Առ ի մարդկանէ այդ անհնարին է, այլ ոչ
առ ի յԱստուծոյ» (Մարկ. Ժ. 27.):

ՄԿՐՏԻՋ Կ. ՄԵԼՄՈՒՆԻ

յԱմսիա 14/26 Մայիս 1898

ՕՐԷՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՕՍՄԱՆԵԱՆ

ԸՍՏ ԾԻՍԻ ԱՆԱՑԻՏԱՅ

ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԿՏԱԿԱԻ ԿԱՐԳԵԱԼ ԽՆԱՄԱԿԱԼԻ ԵՒ ԱՐԳԵԼՄԱՆ
ԵՒ ՊԱՐԳԵԼԱՏՈՒՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴ ՄԷՋ ԿԵՆԴԱՆԵԱՑ
ԵՒ ՀՐԻՏԱԿԱՅ ԵՒ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԵԱՆՑ

Դ Լ Ո Ւ Խ Դ .

ԿՏԱԿԻ ՏՐԱՄԱԴՐՈՒԹԵԱՆՑ ՎՐԱՅ

ՀԱՏԱԾ Բ. — Կտակառուին իրաւանց վրայ :

(Շարունակութիւն տես քիւ 4)

Յօդ. 120.— Բնակութեան իրաւունք ունեցող կտակառուն
չկրնար վարձել անշարժ ստացուածը :

Մտից իրաւունք ունեցող կտակառուն չկրնար ընակիլ ան-
շարժ ստացուածին մէջ , որոյ մուտքն միայն իրեն հրիտակ
թողուած է :

Յօդ. 121.— Եթէ երկրի մը արդիւնքն հրիտակ եղած ըլ-
լայ , կտակառուն իրաւունք ունի հնձոց՝ որ երկրին վրայ կը
գտնուին կտակազրի մահուան վարկերին , եւ հնձոց՝ զորս նոյն
երկրին պիտի պողարերէ յետոյ , մինչ հրիտակն յօրինուած ըլ-
լայ ցմշտնջենաւորս կամ առանց ժամանակ սահմանելու :

Յօդ. 122.— Եթէ կտակազրին հրիտակ ընէ իւր երկրին
կամ իւր պարտիզին պտուղները առանց ժամանակ սահմանե-
լու , կտակառուն իրաւունք ունի միայն պտուղներուն՝ որ կախ-
ուած են կտակազրի մահուան ժամանակ , եւ եւս անոնց՝ որ
յետոյ պիտի բուսնին , նոյնը պէտք է ըսել , եթէ հրիտակի ա-

հարկայ եղած անշարժ ստացուածն չպտղարեւէ կտակադրին մահուան վարկենին :

Յօդ. 123.— Հնար է կտակել զվայելումն պտղոց մէկ ան-
ձի մը, եւ մերկ կալուածը միւսոյն :

Տասանորոշն կամ կալուածական տուրքն եւ ուսուցման
ծախքն եւ ուրիշ հարկաւոր ծախք ի բարւոքումն երկրի՝ պը-
տուղը վայելող անձին կը պատկանին, եթէ երկիրն հնձոց են-
թակայ պտուղներ ունենայ : Ի հակառակ դիպումով, այս ծախ-
քերս եւ հարկերն կը պատկանին մերկ կալուածոց հրետակ-
առուին :

ՀԱՏԱԾ Դ.— Հիւանդէ մը եղած տրամադրութեանց

գործոց վրայ

Յօդ. 124.— Որ եւ է լոկ եւ պարզ տրամադրութիւն՝ որ
եղած է ձրի տիտղոսիւ լիւսլի առողջութիւն վայելող անձէ,
գործադրական է տրամադրողին բոլոր ընչից նկատմամբ :

Յօդ. 125.— Մահուան ենթարկեալ տրամադրութիւնք գոր-
ծադրական են տրամադրողին ընչից երրորդ մասին նկատմամբ,
թէպէտեւ նոյն տրամադրութեանց հաւանած ըլլայ ինքն իւր
լիւսլի առողջութիւնը վայելած վարկենին :

Յօդ. 126.— Հիւանդէ մը ձրի տիտղոսիւ եղած տրամա-
դրութիւնք, թէ՛ ըստ ձեւոց վազըմի կամ պարզեւատուութեան
ընդ մէջ կենդանեաց կամ ըստ ձեւոյ ապահովութեան կամ Մո-
հապայի (օգուտ պատճառեալ յանձնական շահուց կամ ակնա-
ծութեանց) եղած ըլլան, թէ՛ առթիւ վարձու՝ որ զաշնադրեալ
ըլլայ հիւանդէն, կամ առթիւ իրմէ սահմանեալ օժտի կամ վա-
ճառման կամ գնման կամ որոյ եւ է ուրիշ քաղաքական գոր-
ծոյ տեղի ունենան, կը նմանին կտակեալ տրամադրութեանց եւ
գործադրելի են նկատմամբ երրորդ մասին ժառանգութեան :

Հիւանդութեան միջոցին եղած տրամադրութիւնք, մինչ
տրամադրողն անկէ ապաքինեալ է, եղեալ կը համարին իւր ի
վարկենի կատարեալ առողջութեան :

Յօդ. 127.— Զգային ախտիւ կարկամեալ եւ անդամալու-
ծութեամբ եւ վերնոտուութեամբ ախտացեալ անձէ եղած ամէն
պարզեւատուութիւն գործադրելի է անոր ընչից լրութեան

վրայ, եթէ արամադրողին հիւանդութիւնն կամ ակտն մէկ տարի տեւելով կեանքը վաճառի մէջ չէ՛ դրած :

Ի հակառակ դիպուածի, արամադրութիւնն գործադրելի է ժառանգութեան երրորդ մասին վրայ :

Յօդ. 128.— Վաւեր է յայտարարութիւնն եղեալ ի հիւանդէ նկատմամբ ծանուցման պարտուց երրորդ անձին՝ որ ժառանգ չէ՛, եւ Նոյն յայտարարութիւն կը գործադրուի բոլոր ընչից նշկատմամբ, թէպէտեւ պարտքն նոյն ինչքը բոլորովին լափէ :

Նոյնը պէտք է ըսել ժառանգ չեղող երրորդ անձին ստոյգ մարմնոյ վրայ ունեցած իրաւանց ճանչցուելուն համար հիւանդէն հղած յայտարարութեան նկատմամբ, միայն թէ նոյն իրին հիւանդութեան ժամանակ հիւանդին պատկանիլը չազգացուցուի :

Յօդ.— 129.— Երրոր միւս ժառանգներէն չհաստատուի, ոչինչ է յայտարարութիւնն եղեալ ի հիւանդէն ի ճանաչումն պարտուց իրիք, կամ բնատէրութիւն ստոյգ մարմնոյ իրիք ի շնորհա ժառանգի միոյ կամ ի ճանաչումն վճարման՝ զոր ըրած ըլլայ նոյն ժառանգն կամ երաշխաւորած ըլլայ հիւանդին պարտքը :

Սակայն վաւեր է յայտարարութիւնն եղեալ ի հիւանդէ ըստ որում գործածած ըլլայ ժառանգէն իրեն յանձնուած աւանդ մը, կամ ընդունած ըլլայ ժառանգէն իրեն յանձնուած աւանդի մը հատուցումը, կամ ընդունած ըլլայ զվճարումն պահանջի՝ զոր ժառանգն առած է հրամանաւ կտակագրի :

Յօդ. 130.— Ժառանգին յատկութիւնն կը սահմանուի ի վայրկեանի յայտարարութեան, միայն թէ յատկութիւնն այն պատկանի նմին յայդմ վայրկեանի՝ ազգակցութեամբ կամ ուրիշ գոյութիւն ունեցող պատճառաւ, եւ ժառանգելու արգելք մը չըլլայ յայտարարողին մահուան վայրկեանին :

Այսպէս վաւեր է յայտարարութիւնն եղեալ ի ճանաչումն պարտուց ի շնորհա կնոջ՝ որ օտար է յայտարարողին, նաեւ երբոր ժառանգ ըլլայ յիտոյ՝ ամուսնանալով ընդ յայտարարողին :

Սակայն ոչինչ է յայտարարութիւնն եղեալ ի շնորհա որդւոյ մը, որ զրկեալ ըլլայ ի ժառանգութենէ ի վայրկեանի յայտարարութեան՝ տարբերութեամբ կրօնի, եթէ դառնայ ի մահմէտականութիւն՝ յայտարարողին մահուանէն առաջ :

Նմանապէս ոչինչ է յայտարարութիւնն եղեալ ի շնորհա եղբոր, որ զրկեալ է ի ժառանգութենէ՝ ի վայրկեանի յայտարար-

իութեան, կրօնի տարբերութեան կամ որդւոյ մը համընթացութեան համար, որ ի վայրկեան մահուան յայտարարողի ժառանգ կ'ըլլայ զաղարմամբ պատճառի զրկողութեան ։ Բայց յայտարարութիւնն եղեալ ի շնորհս եղբոր, եթէ յայտարարողին որդի մը ծնանի եւ կենդանի մնայ մինչեւ ցմահ նորին եւ կը մերժէ եղբայրը ի ժառանգութենէ ։

Յօդ. 131.— Եթէ հիւանդն ճանչցած ըլլայ պարտք մը կամ հրիտակ մը սահմանած ըլլայ ի շնորհս արձակեալ կնոջ իւրոյ, մինչ նոյն կինն խնդրէ զինքը ի միջոցի վերջին հիւանդութեան տրամադրողի, անհաճանքի կերպիւ, թէ՛ կատարեալ եւ թէ՛ անկատար ըլլայ նոյն կերպն, կինն՝ ծանուցեալ պարտքէն՝ կարգեալ հրիտակէն եւ իրէն՝ իրրեւ արձակեալ կնոջ ժառանգական մասէն, նուազ քսնակութիւն ունի ։

Եթէ արձակումն կնոջ խնդրանք չըլլայ, ինքն իրաւունք ունի իւր բովանդակ ժառանգական մասին, որքան աւելի ըլլայ այն, եթէ հիւանդն մեռնի ի միջոցի առանձնութեան նորին ։

Յօդ. 132.— Ոչինչ է ներումն պարտուց՝ զոր ընէ հիւանդն իւր ժառանգ չեղող պարտատեալն, եթէ նոյն հիւանդն ծանրաբեռնեալ ըլլայ իւր հարստութիւնը լաւիող պարտուք ։ Բացարձակապէս ոչինչ է ներումն՝ զոր ընէ հիւանդն ժառանգ եղող պարտատեալն, թէ՛ երբոր հիւանդն ծանրաբեռնեալ ըլլած պարտուք թէ՛ չըլլայ, եւ թէ՛ երբոր ներեալ պարտքն՝ զոր ունի ժառանգն՝ ըլլայ իրրեւ զխաւոր պարտատէր կամ իրրեւ երաշխաւոր ։

Յօդ. 132.— Պարտքն նախադաս է հրիտակի եւ հրիտակն նախադաս է իրաւանց ժառանգութեան ։

Յայտարարութեամբ ծանուցեալ պարտքն ի միջոցի կատարեալ քաջողութեան, կամ ապացուցմամբ հաստատեալ պարտքն, նախադաս է պարտուց՝ որ ճանչցուած ըլլայ ի միջոցի վերջին հիւանդութեան, թէպէտեւ այդ աւանդ մը ըլլայ. նոյն պարտքն նմանապէս նախադաս է ամէն պարտաւորութեանց՝ որք զաշնադրեալ ըլլան ի միջոցի վերջին հիւանդութեան ծանուցեալ պատճառի մը համար, զոր օրինակ հրապարակական ամուսնութիւն մը կարգմամբ օժտի, որ հաւստար ըլլայ սովորականին, կամ ծանօթ վաճառումն ինչ ըստ սովորական դնոյ, կամ կորուստ օտար իրի՝ որ հանդիպի ի ձեռս հիւանդի ։

Յօդ. 133.— Հիւանդն չկրնար վճարել վաւերաբար իւր պարտուց մէկ մասը, որ ի նմին վիճակի են, նաեւ երբոր օժ-

տական ըլլան կամ անցեալ վարձուց համար պահանջուն ։
Հիւանդութենէ առաջ պահանջատէր եղող ամէն անձինք
կը համընթանան օժտի պատճառաւ պահանջատէր եղող կնոջ,
եւ վարձու պահանջատեան ։

Բացառութիւն կ'ըլլայ սկզբանս, երբոր խնդիրն է՝ ի մի-
ջոցի հիւանդութեան եղած փոխառութիւն մը կամ հիւանդի
համար դնեալ իրի սովորական գինը վճարելու նկատմամբ, միայն
թէ փոխառութիւնն այն եւ գնումն ապացուցուի գատաւատու-
նական եղանակաւ ։

Եթէ դնեալ իրի գինն չէ՝ վճարեալ նախ քան զմահ գնու-
ղին, վաճառողն կը համընթանայ ամէն պահանջատեարց հետ,
միայն թէ ինքն չըլլայ դեռ եւս ի ստացման վաճառեալ իրի,
յորում զիսկումի ինքն արտօնացեալ է ։

(Շարայաբեկի)

Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՔԻԿԵԱՆ

(Շարունակութիւն տես թիւ 3)

Ատուղիւ քանի որ չլար, ցաւն աւելի կը ճնշէ վրան ։ ար-
ցունքները դուրս ելլալու ճամբայ մը չկարենալով գտնալ, իւր
սրտին վրայ կը տեղան, եւ անտանելի մարտիրոսութիւն մը
կը պատճառեն ։ «Սրտասուեաց անցքերը կը դոցէի, կ'ըսէ, եւ
ասով քիչ մ'ատեն հանդիստ կը գտնայի, բայց շատ չէր անց-
նիր, աւելի ուժգնութեամբ կը յարձըկէին, եւ այսու ամենայ-
նիւ չէի ուղեր որ աչուընկերուս եւ ղէմքիս վրայ ներքին ալ-

այլութեանն հետքն երեւի : Մի միայն ես գիտէի թէ նոյն տառն ինչ կը զգայի սրտիս մէջ » :

Սրբունի Մոնիգայի մահուան առաջին եւ երկրորդ օրը Օդոստինոս ասանկով անցուց, հսկելով մօրը քով, աղօթելով իրեն համար, մերձակայ սրահին մէջ բարեկամօք հետ սաղմոս զրուցելով, խօսակցելով իսկ անոնց հետ մօրը վրայ : Թաղման հանդէսին ալ ներկայ գտնուեցաւ , լուռ , տժգոյն եւ թախծաղէմ, բայց առանց արտասուելու : « Յուդարկեցի զինքը մինչեւ եկեղեցի, եւ հոնկից ալ տուն դարձայ առանց կաթիլ մը արցունք թափելու : Չէի լար, ո՛վ Աստուած իմ, եւ ոչ իսկ այն աղօթներու միջոց, զորս կ'ուզէինք քեզի , երբ հանգուցեալ մօրս հոգւոյն համար մեր փրկութեան զոհը կը մատուցուէր . իսկ երբոր մարմինը փոսին եզերքը զրուած թաղման վերջին կարգը կը կատարէին, ես դարձեալ հոն էի եւ կ'աղօթէի առանց կաթիլ մը արցունք թափելու : Բայց խորին տխրութիւն մը կը ճնշէր հոգւոյս վրայ, եւ խոցուած սիրտս բոլոր ուժովը կ'ազաչէր՝ կը սղաղատէր քեզի, ո՛վ Աստուած իմ, որպէս զի խալըսէիր զինքը այս անտանելի ցաւերէն : »

Թաղման հանդիսին իրիկունն իւր ցաւերը մեղմացնելու զիտմամբ, քանի մը միջոցներ գործածեց, զորս նախնեաց գրոց մէջ կարդացած էր, այսինքն բաղնիք, չրջագայութիւն եւ քուն. կ'երեւի թէ Ստոյիկեանց հին եւ խաւարային գաղափարները բոլորովին անյայտ եղած չէին քրիստոնէութեան նորածին լուսովը : Միտքը զրած է որ չլայ : Բայց պիտի չկարենայ զիմանալ . հետեւեալ առտուն երբոր քնէն արթնցաւ եւ իւր մայրը չգտաւ, մէկէն աչքին առջեւ եկան անոր բարեսրտութիւնը եւ քաղցրութիւնը , խորին եւ անեղծանելի գորովագլխութիւնը , որով միշտ խնամած էր զինքը , երեսուն տարի յարաւսեւ ազախնոյ մը պէս մատուցած ծառայութիւնը, որով զոհ բրած էր ինքզինքն իրեն համար . եւ այս խորհրդածութեանց վրայ՝ ալ չկրցաւ ժուժկալել . սրտին թուփերը խորտակեցան : «Ա՛լ այս անգամ ազատութիւն տուի, կ'ըսէ, արտասուաց հեղեղներուն , զորս մինչեւ այն աստիճան զուգեր էի , վաղեցին ուժգնութեամբ . անկողնոյս մէջ ըլլալուս համար հաճութիւն զգացի , ինչու որ անովայ կուլայի այնպիսի սիրուն մօր մը վրայ , անոր որ խաղմովիւ տարիներ այնքան դառն արցունքներ թափեր եւ լացեր էր ինծի համար : »

Այն օրուէն սկսեալ՝ մինչեւ իսկ կենաց վերջը Օդոստին-

Պոս մեծ սուղ պիտի պահէ իւր մօրը համար : Ամենեւին պիտի
չմոռնայ անոր բարի յիշատակը , ամէն օր իրեն համար պիտի
ազօթէ . ամէն օր Սուրբ Սեղանին առջին պիտի յիշէ զանիկայ ,
ինչպէս որ մահուան անկողնոյն մէջ ապսպրած էր իրեն . ամէն
վայրկեան աչքին առջեւ պիտի ունենայ այն անուշ դէմքն , որ
կարծես թէ անտեսանելի կերպով կուգար կը խրախուսէր միշտ
զինքը առաքինութեան ճամբուն մէջ առաջ կրթալու , քաջարի
և հաւատարիմ մնալու պարտուցը մէջ , և անխոնջ պաշտօն-
եայ հանդիսանալու Աստուծոյ ծառայութեան մէջ : Ստէպ ան-
գամ անոր վրայ պիտի խօսի իւր բարեկամացը հետ . կրբուն
ալ հաւատացեալ ժողովրդեան առջեւ . ինչպէս անգամ մը , երբ
ինքը արդէն ծերացած և Մանիգայի մահուան վրայ գրեթէ
երեսուն տարի անցած էր , կը քարոզէր ննջեցելոց վրայ և կը
պատուիրէր յարգելու և մեծարելու անոնց յիշատակը , աղօ-
թելու անոնց համար , և միանգամայն կը զոռչացընէր հաւա-
տացեալքը այն թիւր և ծուռ աւելորդապաշտութիւններէն ,
ինչպիսի էր՝ օրինակի աղագաւ , կարծելն որ մեռեալք երկրիս
վրայ կուգան և կ'երևին մեզի , Օգոստինոս յանկարծ իւր մօրն
անուշ յիշատակովը կը յափշտակուի և կը գոչէ՝ ըսելով . « աղէ՛
մի՛ հաւատաք որ ննջեցեալք դան և տեսնուին մեզի . վասն զի
թէ որ այնպիսի իշխանութիւն մը ունեցած ըլլային , զիչեք մը
պիտի չանցնէր որ բարեպաշտ մօրս տեսութեամբը չհրճուէի ,
ինքն որ այս աշխարհքիս պանդխտութեան մէջ չէր կրնար
բտմնուիլ ինծմէ . ինքն որ ի ծով և ի ցամաք ետեւէս վազե-
լով՝ մինչև ամենահեռի աշխարհքներն եկած գտած էր զիս .
իսկ այսօր յաւիտենական երանութեան մէջ միթէ իւր մայրա-
կան սէրը պաղպծ է . քաւ լիցի . ինչո՞ւ ուրեմն չգայ՝ չմիտի-
թարէ իւր զաւակն անձկութեանցը մէջ , այն մայրն որ այնքան
ուժգին և փափուկ սիրով կը սիրէր՝ որ անկարելի է պատմել :

Բայց Օգոստինոսին այն փափուկ սէրը կը յայտնուի մա-
նաւանդ իւր խոստովանութեանց անմահ արձան գրքին մէջ ,
զորն որ իւր գովեստը կարգացող լեզուները լռեցնելու գիտ-
մամբ գրած է . բայց չէր գիտեր որ անով իւր չքեղ անուան
վրայ փառաւորադայն փայլ մ'ալ կ'աւելցընէր . այն գրքին մէջն
է՛ ըսի , որ կը տեսնուի յայտնապէս իւր մօրը համար ունեցած
փափուկ սէրը . թէպէտև ինքզինքը նուառացընելու դիմամբ
աշխատած է ստուերաց մէջ ձգելու իւր մայրը , որպէս զի չը-
լայ թէ Սրբուհի Մանիգայի լուսաճաճանչ փառաւորութիւնը

իրեն ճակտին վրայ ալ լոյս մ'արձակէ , այսու հոնդերձ այն կարտած եւ կէսկտուր խօսքերէն՝ ինչպէս թափանցիկ քօղի մը տակէն, քաջ կը փայլի այն անմահն կնկան պատկերը, քաղցրութիւնը , ջերմեռանդութիւնը , կուսական համեստութիւնը , սրբափայլ ողջախոհութիւնը , մայրական զիւցաղնութիւնն եւ աստուածային սէրը : Բրիւստոնէ մօր մը զօրութիւնն եւ իշխանութիւնը իւր զաւակը փրկելու , բժշկելու եւ կենդանացնելու , եւ ետքն ալ անոր սրտին մէջ փափուկ զգացմանց եւ անչիջանկի երախտազիտութեան հրդեհ մը արծարծելու դաղտնիքն այն զրքին մէջ կը գտնանք :

Օգոստինոսին օրինակին հետեւելով կնքենք սա հրաշալի մահուան պատմութիւնը վերջին աղացոյց մ'ալ առաջ բերելով վերի ըսածնիս լաւ եւս հաստատելու համար . եւ առ այս խոստովանութեանց զրքէն էջ մը պիտի օրինակենք , պահելով անոր վաղեմի վայելչութիւնը . պիտի լսենք այնպիսի սրտաբուղիս ձայն մը, որ լսուած չէ ընաւ, որդիական ցաւ մը, զոր ժամանակը ամօքած է առանց վարատելու , սէր մը , զոր բաժանումը սրբացնելով՝ շատ աւելի արծարծած է :

(Շարայարեի)

ՊԱՏԿԵՐ տասն եւ հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դահեկան.
Գաւառաց եւ օտար երկիրներու համար
բոլորտարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խորաքանդիւր թիւ 2 դահեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Եեշիլ փողոց
Թիւ 1, ուր պետք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ բերքին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար :

RÉDACTION DU **BADQUERE**

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N° 1

معارف نظارت جالیله سنک رخصتیه طبع اولمشدر